

СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 316

Н. О. ПОЛОВА

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА НЕБЕЗПЕКИ

Істотною особливістю інформаційного суспільства з точки зору соціальних процесів є те, що нові інформаційні й комунікаційні технології дають змогу розширити можливості реалізації інформаційної культури шляхом надання громадянам доступу до різноманітної інформації; збільшити ступінь їх участі у прийнятті соціально-політичних рішень і контролі за діяльністю державної влади; надати можливість у відповідності з рівнем політико-інформаційної культури виробляти інформацію, а не лише її споживати; забезпечити захист приватного життя тощо. Завдяки цьому відбувається становлення культури інформаційно-комунікативного простору. Статтю присвячено саме аналізу цієї культури. Доведено, що критерієм оволодіння інформаційною культурою може бути не будь-яка реальна інформаційна діяльність, а діяльність усталена, змістовна й результативна. Тому в своїй сутності інформаційна культура відображає втілюваний на практиці внутрішній кодекс людської поведінки й завдяки цьому виступає як стиль діяльності індивіда у сфері інформаційних комунікацій.

Ключові слова: інформаційна культура, інформація, Інтернет, інформаційні технології.

Становлення інформаційного суспільства в Україні супроводжується активним застосуванням інформаційних технологій в усіх сферах життя суспільства. Висунуто нові вимоги до сучасної особистості, що слугують оцінкою інформаційної культури, яка відіграє посилену роль в умовах сьогодення. Виділяючи проблеми становлення інформаційного простору, які потягли за собою культурні зміни в суспільстві, зауважимо на думку С. Холла, що у ХХ ст. культура, як ніколи раніше, перейнялася і зрослася із суспільним виробництвом настільки, що на сьогодні важко провести ту чітку грань між базисом і надбудовою [1].

І базис, і надбудова стали інтегральною схемою економічного обміну, від якого залежить рух інформації, знання, капіталу, інвестицій, виробництво товарів, торгівля, маркетинг. Відносно абсолютних естетичних стандартів і смаку, продукти такої культурної революції не можуть порівнюватися у цінності з досягненнями інших епох. Нинішні культурні зміни, завдяки сучасним технологіям стиснуті в єдиний простір і час, можуть з небувалою потужністю впливати на суспільну свідомість у глобальному масштабі. Однак одним з негайних наслідків технологізації та глобалізації є гомогенізація культури. Створення індустрії культури призвело до однорідності поглядів.

Все більша поширеність інформаційних процесів у навколишньому середовищі забезпечила необхідність та значущість розвитку інформаційної культури кожної окремої особистості, яка покликана забезпечити: підвищення відповідальності кожного за прийняття важливих рішень, що є гарантією соціального захисту суспільства, спроможного до адекватного сприйняття інформації та її аналізу лише після глибокої перевірки; можливість безперервної освіти кожного, яка слугує чинником підвищення рівня знань в інформаційному середовищі і, як наслідок, вміння працювати з інформацією та розуміти її вагому роль у сучасному світі. Інформаційна культура слугує інтегральним показником рівня розвитку суспільства та індивіда. Вона є найважливішим рушійним чинником цього розвитку. Інформаційна культура – умова стійкого й безпечного розвитку в принципово новому культурно-освітньому просторі. Саме тому дослідження явища інформаційної культури потребує вже окремого вивчення.

До вивчення та аналізу інформаційної культури зверталася значна кількість науковців: Л. Василенко, Н. Гендіната, Ю. Зубов, Н. Костенко, Н. Макарова, В. Пилипенко, І. Рибаківа, Ю. Романенко, А. Ручка. Підґрунтям же розвитку теоретичного осмислення концепції інформаційного суспільства стали праці Ж. Бодрійяра, І. Валлерстайна, Ю. Габермаса, Е. Гідденса, П. Друкера, М. Кастельса, Н. Лумана, Й. Масуди, та інших, що посприяли становленню ґрунтовних розробок сучасного інформаційного існування. Аналізуючи теорії інформаційного суспільства слід зазначити, що велика роль у них відведена культурі й тим інтеграційним процесам, що підтверджують необхідність та об'єктивність формування історичних передумов розвитку світової спільноти для впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій. Дослідження Д. Белла, Д. Іванова, М. Макклусона, Е. Тоффлера й інших висвітлюють ці положення.

Мета статті – проаналізувати внутрішню сутність та зміст інформаційної культури особистості, її структуру й основні підходи.

Внутрішню сутність та зміст інформаційної культури особистості варто розглядати в соціальній, психологічній, світоглядній та технологічній площинах.

Соціальна площина інформаційної культури полягає, насамперед, у необхідності інформування кожної окремої людини. З цього випливає таке: наскільки поінформованою є особистість стосовно, наприклад, сфери її діяльності, настільки успішно буде відбуватися її взаємодія з іншими і, як результат, швидке входження в нове інформаційне середовище та забезпеченість комунікаційними взаємозв'язками.

Психологічна площина передбачає необхідність формування у людини відповідного реагування на ту інформацію, яка до неї надходить: вміння належним чином оцінювати, аналізувати, поєднувати потоки інформації, обмежуватись найголовнішим з них та формувати адекватне сприйняття й критичне мислення. Головний аспект полягає у виробленні власної

системи захисту від інформаційної заангажованості. Світоглядна ж площина ґрунтується на усвідомленні кожним громадянином себе членом нового інформаційного суспільства, що поширює свої закони, правила, норми та закономірності й продукує необхідність володіння інформацією.

Інформаційна культура – це вміння володіти інформаційними технологіями, розвивати навички роботи з інформацією, оперувати інформаційними ресурсами, в чому й полягає сутність технологічної площини.

Доцільно зазначити, що конкретні вимоги, правила, норми моралі й права становлять сукупність елементів інформаційної культури. До них слід зарахувати такі:

– моральні норми інформаційної культури, які орієнтовані на те, аби контролювати й регулювати поведінку особистості, адже вони є найбільш глибокими та ґрунтовнішими по відношенню до інших норм та застосовуються до великої кулькості суспільних відносин. Головна мета моральних норм – не допустити нехтування громадськими зобов'язаннями як кожної окремої людини, так і суспільства загалом;

– естетичні вимоги. Естетичне сприйняття інформації відбувається найбільш швидко і є таким, що нерозривно пов'язане з емоціями. Що стосується естетичного сприйняття в інформаційній культурі, то, насамперед, воно забезпечується зовнішнім виглядом та внутрішнім наповненням створених web-сторінок та інтернет-сайтів. Значну увагу тут приділено організації робочого комп'ютеризованого місця, забезпеченого освітленням та всім необхідним технічним оснащенням. Естетичні вимоги мають здатність переходити у вимоги технічної естетики, на основі яких здійснюється процес праці та управління стосовно того середовища, якого стосується той або інший вид діяльності;

– юридичні вимоги, що покликані забезпечувати дотримання державно-правових нормативних актів забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному середовищі. Ці вимоги мають бути донесені до кожного окремого працівника в межах виконань його службових обов'язків;

– архітектурні вимоги мають забезпечувати створення найбільш придатних та раціональних приміщень для розміщення комп'ютерної техніки задля ефективної діяльності та надійного управління ситуацією у будь-якій установі чи організації;

– економічні вимоги у вигляді грошових внесків повинні забезпечувати нормальну та ефективну інформатизацію процесу управління, яка має спрощувати сам процес управління, забезпечувати високий рівень його інформаційної культури та полегшувати виконання робочих операцій;

– санітарно-гігієнічні вимоги покликані забезпечувати високий рівень інформаційної культури як наслідок створення таких умов праці, що будуть мати позитивний вплив на стан справ у компанії, організації чи установі: нормальне освітлення, температура повітря, підтримання порядку, правильна розстановка робочого місця кожного, його підручних матеріалів тощо;

– психологічні вимоги інформаційної культури орієнтовані на забезпечення ефективної комунікації через електронну пошту та мережу Інтернет з урахуванням усіх психологічних чинників: здатності кожного запалюватись новими ідеями; індивідуальний підхід до кожної окремої людини; єдина система поінформованості колективу. Така схема має на меті полегшити сам процес управління та забезпечити надійну структуру прийняття управлінських рішень.

У суспільстві також існують певні критерії інформаційної культури, які передбачають:

- чіткість та адекватність у формулюванні власних інформаційних запитів;
- вміння користуватись комп'ютерними (інформаційними) технологіями;
- забезпечення високого відсотка комп'ютерної грамотності;
- оперативність пошуку інформації;
- компетентність вибору та оцінювання інформації;
- ефективність переробки інформації, формування та подання якісно нової;
- здатність до оперативного забезпечення інформаційної взаємодії та спілкування.

Все вищезазначене має базуватися на усвідомленні ролі інформації в суспільстві, знанні законів інформаційного середовища, володінні новими інформаційними технологіями.

До основних принципів інформаційної культури слід також віднести:

- зосередження на інформаційних проблемах управління виробництвом та пошук шляхів їх вирішення на основі комплексного підходу у сфері якоїсь окремо взятої науки, наприклад, економічної статистики, суспільствознавства, кібернетики тощо. Соціально-економічний феномен – це надскладний механізм, де поєднуються різноманітні аспекти виробництва: економічні (матеріальне забезпечення праці та життя), технічні (обладнання, технічні засоби праці, машини й сама технологія), організаційні (організація балансу між працею та відпочинком, методи й форми управління колективом тощо), психологічні (конфліктні ситуації, особливості роботи в тому або іншому трудовому колективі тощо). Тому вирішувати проблеми цього механізму можливо лише на основі комплексного аналізу (підходу);

- спробувати віднайти часто повторювані особливості поведінки людей: спілкування, інтеграція, взаємодія, звичаї та ритуали;

- забезпечити постійні правила, що стануть орієнтиром у процесі налагодження успіху як будь-якої організації, так і на ринку праці й торгівлі;

- унаслідок активного впровадження інформаційних технологій у процес управління варто зосередитись на процесі впорядкування, способах та методах управління й обов'язках посадових осіб, адже процес інформатизації зачіпає технологічні процеси, виробництво, процеси забезпечення

належної праці й життя громадян певної країни та її державних структур (у тому числі державного апарату);

- можливість вільної комунікації в інформаційному середовищі та наявність інформаційних запитів людини мають бути забезпечені з урахуванням норм інформаційної безпеки;

- націленість на права кожної окремої особистості та заохочення вільного доступу до інформації;

- інформаційне середовище та комп'ютеризовані системи мають бути захищені від негативних впливів та не чинити антисоціальних наслідків на їх користувачів.

Таким чином, можна дійти висновку, що принципи інформаційної культури тісно пов'язані та взаємозалежні, але це не доводить, що покращення дії одного з них дає той позитивний ефект, який би повністю змінював ситуацію на краще. Необхідне комплексне удосконалення всієї системи цих вказівок. До того ж, вимоги до зміни кожного з вищенаведених принципів визначаються характером співвідношення одного з іншими.

На сьогодні, зважаючи на велику кількість теорій інформаційного суспільства та концепцій інформаційної культури, доцільно виділити також окремі рівні реалізації інформаційної культури:

- когнітивний рівень, який становлять знання по роботі з комп'ютерними технологіями й мережею Інтернет та вміння працювати з інформацією: пошук, аналіз, систематизація та узагальнення відібраних фактів; вміння користуватись перевагами комунікації з іншими людьми, використовуючи сучасні засоби інформатики;

- емоційно-ціннісний рівень, до якого відносяться інформаційні потреби та інтереси у пошуку якоїсь конкретної інформації та ступінь задоволеності останньою. Сюди також варто зарахувати самооцінку власної комп'ютерної грамотності та інформаційної компетентності в мережі Інтернет. Таким чином, можна сказати, що основними структурними елементами емоційно-ціннісного рівня реалізації інформаційної культури є установки, оцінки та відносини інформаційної компетентності, ставлення до девіантної поведінки в Інтернет;

- поведінковий рівень полягає в необхідності звернення людини до інформаційних технологій, комп'ютера та мережі Інтернет, вмінні застосувати отримані дані у власній сфері діяльності та розповсюджувати необхідну інформацію через електронні засоби комунікації. Тобто, поведінковий рівень відображає реальну та потенційну поведінку споживачів інформаційних послуг та мережі Інтернет.

Отже, інформаційна культура, за визначенням, є тим показником розвитку особистості в сучасному суспільстві, що відображається в усвідомленні нею своєї сутності, свого призначення та своєї ролі в ньому.

Незважаючи на дещо незвичне поєднання слів “інформаційна культура”, цей термін закономірний і позначає відповідну організацію процесу

управління. Зв'язок термінів “інформація” і “культура” не суперечить сутності й того, й іншого.

Процеси глобалізації неоднозначно впливають на світову культуру. З одного боку, внаслідок інтенсивного інформаційного обміну між представниками різних культур відбувається взаємне збагачення. З іншого боку, відбувається розмивання традиційних національних культур суспільства під впливом експансії інших культур. У результаті, гостро підіймається питання про забезпечення безпеки інформаційних ресурсів держави, безпечного інформаційного обміну, що протікає у відкритих глобальних мережах. Розуміння високого ступеня важливості і невідкладне вирішення цих питань допоможе обійти виникнення економічної і політичної міждержавної конфронтації та криз. У політичній сфері нові технології глобальної комунікації підривають суверенітет націй і традиційні кордони [2, с. 2].

Саме ця, зростаюча останніми роками тенденція розвитку цивілізації, подана сьогодні найбільш небезпечною для майбутнього людства. Так, на думку К. Коліна, національна культура – це інформаційний геном цивілізації [3, с. 71]. З'являється “небезпека втрати цілими співтовариствами своєї культурної і національної самобутності, включаючи самобутність мовну” [4, с. 91]. Японський учений Цуда Юкіо розглядає електронне домінування англійської мови як третій серйозний вид дискримінації у світі після дискримінації за расовими й статевими ознаками [5, с. 192]. Нація остаточно гине тільки тоді, коли повністю руйнується її національна культура.

З інформаційно-синергетичної точки зору, вся сучасна світова культура являє собою дуже складну систему, що самоорганізується, компонентами якої є традиційні національні та етнічні культури різних народів, країн і регіонів світу. Зміст цих культур, їх традиції, історичний досвід і духовні цінності в сукупності й становлять той своєрідний феномен об'єктивної реальності, який К. К. Колін назвав культурологічним генофондом розвитку людства [3, с. 67]. Без його аналізу, переосмислення та використання неможливий успішний розвиток світової цивілізації в майбутньому. Тому й захист культурного фонду людства від уже існуючих і можливих руйнівних впливів сьогодні є першочерговим завданням. А для вирішення цього завдання необхідно, насамперед, зберегти традиційні національні культури суспільства. Таким чином, захист культурного генофонду людства та збереження національних культур необхідні для забезпечення інформаційної безпеки в глобальному масштабі.

Збереження різноманітності традиційних культур світового співтовариства є необхідною умовою для подальшого безпечного в усіх відношеннях і, тим самим, сталого розвитку цивілізації. Прогнози показують, що вже спочатку XXI ст. сучасна цивілізація буде вимушена вирішувати таку кількість глобальних і складних проблем, що для цього їй потрібно мобілізувати всю інтелектуальну міць світового співтовариства. При цьому історичний досвід і знання кожної нації будуть обов'язково затребувані й мо-

жуть виявитися вирішальними, оскільки кожному регіону доведеться шукати свій власний оптимальний шлях переходу до сталого розвитку. Забезпечення безпечного для людини, суспільства і біосфери розвитку інформаційного простору неможливе без забезпечення належної спрямованості самого процесу інформатизації. Адже інформатизація як соціотехнологічний процес може бути спрямована проти людини й гуманізму, тому що інформація виявляється основоположним чинником, здатним змінюватися за будь-яких процесів у суспільстві.

Вільний доступ до інформації тих чи інших людей, що переслідують свої егоїстичні цілі, далекі від гуманізму, може призвести до загрозливих для всієї цивілізації наслідків. Невблаганне нарощування потужності інформаційної техніки, впровадження комп'ютерів практично у всі процеси життєдіяльності суспільства, не враховуючи можливості, що надаються технологіями штучного інтелекту та дають змогу знаходити, аналізувати, структурувати й переробляти інформацію, а самі по собі не можуть вирішити проблеми людини. Тільки гуманістична спрямованість процесу інформатизації, послідовне подолання негативних ефектів інформатизації створює умови забезпечення безпечного розвитку інформаційного простору та глобальної інформаційної безпеки. Гуманістична орієнтація інформатизації повинна одночасно враховувати інтереси як суспільства в цілому, так і окремої людини. Контроль над процесами інформатизації з боку суспільства дає змогу направити можливості інформатизації для вирішення проблем людини, суспільства й цивілізації в цілому. Широке використання комп'ютерних інформаційних технологій не повинно підпорядковувати людину комп'ютеру, ні тим більше уподібнювати комп'ютер всьому людському роду. В обох випадках спотворюється та мета, заради якої і створюються сучасні інформаційні технології – звільнення людини від рутинної розумової праці й допомога в її творчості, розкриття її творчих здібностей. Тому цілком зрозуміло розчарування основоположника кібернетики Норберта Вінера: “Я серйозно розглянув можливість відмовитися від своїх плідних наукових зусиль, тому що я знаю – немає способу опублікувати мої винаходи без того, щоб вони не потрапили не в ті руки (to the wrong hands)” [5, с. 72]. Він розумів, наскільки небезпечно технократичне розуміння інформатизації суспільства, віра в детермінуючу роль інформаційної техніки й технології, яка автоматично створить гармонію у сфері соціальних відносин, політики й культури.

Висновки. Таким чином, ми робимо висновок, що сучасна інформаційна культура увібрала в себе всі свої попередні форми, по'єднала їх у єдиний засіб, і в інформаційному суспільстві виступає як соціокультурний конструкт. На думку С. М. Оленева, “інформаційна культура, висвітлюючи особливий аспект соціального життя, виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображає характер і рівень практичної діяльності людей” [4]. Все більша поширеність інформаційних процесів у навколишньому середо-

вищі забезпечила необхідність та значущість розвитку інформаційної культури кожної окремої особистості, яка покликана забезпечити: підвищення відповідальності кожного за прийняття важливих рішень, що є гарантією соціального захисту суспільства, здатного до адекватного сприйняття інформації та її аналізу лише після глибокої перевірки; можливість безперервної освіти кожного, що слугує чинником підвищення рівня знань в інформаційному середовищі і, як результат, уміння працювати з інформацією та розуміти її вагомий роль у сучасному світі. В цьому сенсі інформаційна культура слугує інтегральним показником рівня розвитку суспільства та індивіда. Вона є найважливішим рушійним чинником його розвитку, умовою стійкого й безпечного розвитку в принципово новому культурно-освітньому просторі.

Список використаної літератури

1. Ващекин Н. П. Информатизация общества и устойчивое развитие / Н. П. Ващекин, Е. Н. Пасхин, А. Д. Урсул. – Москва, 2000. – 267 с.
2. Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51–56.
3. Колин К. К. Информационная цивилизация / К. К. Колин. – Москва : Институт проблем информатики РАН, 2001. – 112 с.
4. Оленев С. М. Информационная культура на межі тисячоліть: спадкоємність і новації / С. М. Оленев // Інформаційна культура особистості: минуле, сьогодення, майбутнє : тези доп. Міжнар. наук. конфер. (Краснодар – Новоросійськ, 11–14 вересня 2012 р.) – Краснодар, 2012. – С. 50–51.
5. Quoted in Noble D. Forces of Production: A Social History of Industrial Automation. – N. Y. : Knopf, 1984. – P. 1–76.
6. Tehranian M. Global communication and international relations: changing paradigm and policies / M. Tehranian // International Journal of Peace Studies. – 1997. – № 2 (1). – P. 39–64.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2014.

Половая Н. А. Информационная культура личности как социальное явление: перспективы и опасности

Существенной особенностью информационного общества с точки зрения социальных процессов является то, что новые информационные и коммуникационные технологии позволяют расширить возможности реализации информационной культуры путем предоставления гражданам доступа к разнообразной информации; увеличить степень их участия в принятии социально-политических решений и контроле за деятельностью государственной власти; предоставить возможность в соответствии с уровнем политико-информационной культуры производить информацию, а не только ее потреблять; обеспечить защиту частной жизни и тому подобное. Благодаря этому происходит становление культуры информационно-коммуникативного пространства. Статья посвящена именно анализу этой культуры. Сделан вывод, что критерием овладения информационной культурой может быть не любая реальная информационная деятельность, а деятельность устойчивая, содержательная и результативная. Поэтому в своей сущности информационная культура отражает воплощаемый на практике внутренний кодекс человеческого поведения и благодаря этому выступает как стиль деятельности индивида в сфере информационных коммуникаций.

Ключевые слова: *информационная культура, информация, Интернет, информационные технологии.*

Polovaya N. Informational Culture of Personality as a Social Phenomenon: Perspectives and Dangers

The essential feature of an information society in terms of social processes is that new information and communication technologies allow extending asibilities of information culture realization by providing citizens with access to information; increasing their participation in taking social and political decisions and control over the government activities; enabling in accordance with the level of political information culture production of information, not only it consuming; protection of the privacy etc. Owing to this happens formation of of information and communication space culture. The article is devoted to the analysis of this culture. The author concludes that the criterion of information culture mastery can be not any real information activity but the one that is established, meaningful and productive. Therefore, in its essence the information culture reflects an embodied in practice inner code of human behavior and thus serves as the individual style in information communications sphere.

Modern media culture has incorporated all its previous form, connecting them into a single agent and in the information society acts as a social and cultural construct. According to SM Olenyeva “information culture, representing a special aspect of social life, serving as an object, means and results of social activity, reflecting the nature and level of practical activity” [6]. The increasing prevalence of information processes in the environment provided the necessity and significance of information culture of each individual, which aims to provide: increased responsibility for all important decisions that guarantee the social protection of society capable of adequate perception of information and analysis only after verification of the deep; the possibility of continuing education every which serves as a factor increasing the level of knowledge in the information environment and, consequently, the ability to work with information and understand its important role in the modern world. In this sense, information culture can serve an integral factor of development of society and the individual. It is the most important factor driving its development by sustainable and sound development in a new cultural and educational space.

Key words: *informational culture, information, Internet, informational technologies.*